

DOI 10.33099/2618-1614-2021-14-1-4-12

УДК УДК 355.02

I. С. Руснак,*доктор військових наук, професор,
перший заступник Міністра оборони України,***В. М. Телелим,***доктор військових наук, професор,
професор кафедри стратегії національної безпеки
та оборони, Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського*

Оборонна реформа в Україні: основні підсумки та перспективи

У статті на основі аналізу діяльності Міністерства оборони, керівництва Збройних Сил України, інших органів військового управління розглядаються результати й підводяться перші підсумки започаткованої оборонної реформи в Україні, рівень досягнення визначених стратегічних цілей зазначеної реформи.

Висвітлюються умови, проблеми і труднощі під час проведення оборонної реформи.

Наводяться погляди на продовження реформ на засадах принципів і стандартів НАТО, перспективи розвитку Збройних Сил України, інших складових сил оборони для підвищення рівня обороноздатності держави й забезпечення національної безпеки та оборони, стримування і гарантованої відсічі збройній агресії Російської Федерації.

Ключові слова: оборона України, оборонна реформа, стратегічні цілі, заходи з реформування оборони.

© I. С. Руснак, В. М. Телелим. 2021

Постановка проблеми. Збройна агресія Російської Федерації (РФ), розпочата навесні 2014 р., призвела до тимчасової окупації Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, частини територій Донецької та Луганської областей, негативно вплинула на функціонування нашої держави і життя переважної частини її населення. Сьогодні діяльність держави спрямована на першочергове забезпечення національної безпеки та оборони й розв'язання великої кількості проблем забезпечення її життєдіяльності.

На жаль, слід констатувати, що існуюча система оборони України не повною мірою виконала покладені завдання з оборони держави під час відбиття збройної агресії з боку РФ.

За цих умов для нашої держави однією з ключових стала проблема проведення оборонної реформи, котра має вивести на необхідний рівень її обороноздатність для відновлення територіальної цілісності та гарантованого забезпечення національної безпеки та оборони, відстоювання її суверенітету, відновлення територіальної цілісності й недоторканності міжнародно визнаних кордонів.

Успішне проведення оборонної реформи стало пріоритетом державної політики України у сферах національної безпеки та оборони.

На проведення оборонної реформи, розв'язання інших проблем оборони державою виділяються значні фінансові кошти й інші ресурси. Тому одне з важливих та актуальних завдань, які постали перед Міністерством оборони і Збройними Силами України, – забезпечити максимально ефективно проведення заходів оборонної реформи та досягнення її визначених стратегічних цілей.

Необхідність аналізу результатів виконання завдань оборонної реформи, їх об'єктивне висвітлення для широкого загалу, пошук шляхів подальшого розвитку реформ на засадах принципів і стандартів НАТО й визначили актуальність даної публікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оборонна реформа в Україні проводилася на засадах відкритості, прозорості, широкого висвітлення в засобах масової інформації (ЗМІ). Це стало принципом діяльності Міністерства оборони і Збройних Сил України, що дало змогу залучити до висвітлення та розв'язання проблем зазначеної реформи широке коло науковців, експертів, фахівців, представників ЗМІ. За такого підходу в науковому середовищі, у спеціалізованих виданнях з питань національної безпеки та оборони, інших ЗМІ, мережі Інтернет розгорнулася широка дискусія стосовно напрямів, шляхів розв'язання нагальних проблем оборонної реформи. Багато з наданих різними авторами пропозицій і рекомендацій мали об'єктивний та конструктивний характер і за можливості враховувались у діяльності Міністерства оборони й Генерального штабу Збройних Сил України.

У рамках даної статті неможливо зупинитися на всіх порушених проблемах і перипетіях цієї дискусії, але ясно одне – разом це сприяло покращенню проведення заходів оборонної реформи і досягнення її позитивних результатів.

Мега статті полягає в тому, щоб на основі аналізу діяльності Міністерства оборони, керівництва Збройних Сил України, інших органів військового управління розглянути результати започаткованої оборонної реформи в Україні, підвести її підсумки та визначити шляхи подальшого реформування Збройних Сил України, інших складових сил оборони за принципами і стандартами НАТО для забезпечення необхідного рівня обороноздатності держави, національної безпеки та оборони, стримування і гарантованої відсічі збройній агресії Російської Федерації.

Викладення основного матеріалу

2020 рік став завершальним етапом оборонної реформи, яка розпочалась у 2016 р. після завершення оборонного огляду та введення в дію Указом Президента України Стратегічного оборонного бюлетеня України, який став дорожньою картою оборонної реформи [1]. Саме Стратегічний оборонний бюлетень України забезпечував реалізацію положень Стратегії національної безпеки України [2] щодо досягнення до 2020 р. визначених нею пріоритетів державної політики національної безпеки, а також реформ, передбачених Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, ратифікованою Законом України [3], і Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», схваленою указом Президента України [4], та положень Воєнної доктрини України [5] щодо забезпечення воєнної безпеки та протидії агресії з боку Російської Федерації, досягнення Україною критеріїв, необхідних для набуття членства в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору. У Міністерстві оборони України спільно з Генеральним штабом Збройних Сил України був опрацьований План дій щодо впровадження оборонної реформи у 2016–2020 рр. (Дорожня карта оборонної реформи), затверджений Міністром оборони України 15 серпня 2016 р., у якому деталізувалися заходи оборонної реформи за визначеними стратегічними (оперативними) цілями та завданнями зі встановленням виконавців, термінів виконання, критеріїв оцінювання та очікуваних результатів [6].

Над утіленням у життя визначених заходів оборонної реформи працювала значна кількість посадових осіб Міністерства оборони, Генерального штабу Збройних Сил України, інших органів військового управління, працівників вищих військових навчальних закладів, науково-дослідних установ.

Слід відзначити, що з початку оборонної реформи досягнуто суттєвих позитивних результатів. Передусім забезпечено стримування російської збройної агресії. Як зазначив Міністр оборони на засіданні колегії Мініс-

терства оборони України в грудні 2020 р.: «Сьогодні очевидним результатом реформи є те, що Україна має набагато більш боєздатні Збройні Сили, ніж п'ять років тому». Завдяки проведеним заходам реформ суттєво підвищено їхню сумісність і готовність до спільних дій з відповідними військовими структурами держав – членів НАТО.

Варто констатувати, що проведення оборонної реформи в Україні зумовлене складною воєнно-політичною, воєнно-стратегічною та економічною ситуацією, яка склалася внаслідок збройної агресії Росії проти України, що призвела до окупації частини суверенної території України – Автономної Республіки Крим і міста Севастополя, а також частини території Донецької та Луганської областей. Зазначені умови мали негативний вплив і створювали додаткові труднощі в реалізації заходів цієї реформи. Коротко про основні з них та їхні характеристики.

Інспірований та підтриманий Кремлем збройний конфлікт несе значну загрозу переростання у відкрите збройне протистояння між Україною та РФ. Існувала і продовжує існувати загроза розширення збройної агресії РФ за межі Донецької та Луганської областей, періодично виникає загроза збройної агресії за межі Автономної Республіки Крим та міста Севастополя [7].

Небезпека зазначених воєнних загроз постійно вимагала від керівництва Міністерства оборони, Збройних Сил України поряд із проведенням заходів оборонної реформи приділяти значну увагу, додаткові сили й засоби, необхідні ресурси на вирішення першочергових практичних завдань стримування агресора, відсічі його агресивним діям і забезпечення національної безпеки та оборони держави.

У країні загострилася фінансово-економічна криза, що також породжувало проблеми проведення заходів оборонної реформи.

Умови проведення реформ у сфері оборони ускладнювалися потужним інформаційним впливом РФ на особовий склад Збройних Сил України, інших військових формувань і правоохоронних органів, деструктивною пропагандою, що могло породити в певній частині з них невпевненість, розчарування та сумніви в доцільності цих реформ. Серйозну небезпеку складав кібернетичний вплив на інфраструктуру та об'єкти як держави, так і сил оборони.

Додаткові труднощі виникали із забезпеченням Збройних Сил України, інших складових сил оборони всім необхідним через низькі можливості вітчизняного оборонно-промислового комплексу щодо виробництва сучасного і модернізації наявного озброєння, військової та спеціальної техніки, іншої продукції військового призначення.

Починаючи з березня 2020 р. на впровадження заходів оборонної реформи негативний вплив мало поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом (SARS-CoV-2).

Переходячи до розгляду основних результатів, слід зазначити, що попри складність умов, у яких проводилися заходи оборонної реформи, посадові особи Міністерства оборони, Збройних Сил України, їхній особовий склад докладали значних зусиль для здійснення заходів цієї реформи.

Основна робота з реалізації заходів оборонної реформи була зосереджена на досягненні визначених у Стратегічному оборонному бюлетені України стратегічних цілей: розвитку системи управління; удосконалення системи оборонного планування; набуття спроможностей виконувати завдання з оборони держави; створення єдиної системи логістики й удосконалення системи медичного забезпечення; професіоналізації та створення військового резерву [1].

Важливо додати, що зазначені стратегічні цілі були зафіксовані в Програмі дій Уряду як пріоритетні, що значною мірою сприяло організації роботи у відповідних державних органах управління за цими напрямками.

У рамках реалізації *першої стратегічної цілі* – розвитку системи управління – на сьогодні завершується трансформація системи управління Збройних Сил України; загальний стан виконання передбачених заходів склав 78%.

Проведено розділення функцій командування та планування в органах військового управління Збройних Сил України відповідно до принципів і стандартів, прийнятих в органах управління НАТО. Для цього реформовано Генеральний штаб Збройних Сил України (з 1 квітня 2020 р. здійснено перехід на J-структуру), здійснено трансформацію інших органів військового управління Збройних Сил України щодо переходу на G-, A-, N-, S-структури [8].

За поданням Міністерства оборони України 4 березня 2020 р. Верховна Рада України ухвалила законопроект про внесення змін до Закону України «Про національну безпеку України» [9] щодо перенесення термінів набрання чинності положень стосовно Головнокомандувача, начальника Генерального штабу Збройних Сил України, видів та окремих родів військ з 2021-го на початок 2020 р. Така законодавча зміна дала змогу розмежувати посади Головнокомандувача і начальника Генерального штабу Збройних Сил України та впровадити нову об'єднану систему управління за прикладом держав – членів НАТО на рік раніше. Це надало можливість Президенту України своїми указами затвердити нові Положення про Головнокомандувача, про Генеральний штаб Збройних Сил України та зробити відповідні призначення на ці посади [10–13].

Сформовані та нарощують спроможності нові командування Збройних Сил України – Командування об'єднаних сил, Командування військ зв'язку та кібербезпеки, Командування сил підтримки, Командування медичних сил, Командування сил логістики.

Зроблені серйозні кроки у вирішенні завдань із забезпечення інформаційної та кібербезпеки у Збройних Силах України.

Запроваджуються в службу діяльність розроблені на засадах стандартів НАТО керівні документи, які визначають питання застосування Збройних Сил України, інших складових сил оборони, об'єднаного планування, підготовки і проведення об'єднаних операцій, комплексного вогневого ураження противника, забезпечення військ (сил) на принципах об'єднаної логістики тощо. З успіхом здійснюється освоєння в роботі органів військового управління Збройних Сил України штабних процедур, прийнятих у військових штабах партнерів по НАТО.

Наведений далеко не повний перелік заходів дав змогу восени підготувати і провести в Україні стратегічні командно-штабні навчання «Об'єднані зусилля – 2020» за стандартами НАТО. У цих навчаннях уперше взяли участь сили спецоперацій, десантно-штурмові війська США і Великої Британії в різних умовах обстановки, а також розвідувальна, винищувальна і бомбардувальна авіація Альянсу. За навчаннями спостерігали майже двісті іноземних інструкторів, військових радників і спостерігачів оперативного рівня. Навчання продемонстрували готовність України дати відсіч російській агресії самотужки та з використанням механізмів міжнародної підтримки.

Продовжується реформування Міністерства оборони України (далі – Міноборони).

Увійшло в практику призначення цивільних Міністра оборони України, державного секретаря, заступників міністра оборони, керівників структурних підрозділів центрального апарату Міноборони. Для підвищення дієвості реформ сформовано Директорат політики у сфері оборони, Директорат політики цифрової трансформації та інформаційної безпеки у сфері оборони.

З метою формування інформаційної політики та вдосконалення системи стратегічних комунікацій сформовано Директорат інформаційної політики у сфері оборони та стратегічних комунікацій. Затверджено Концепцію стратегічних комунікацій Міноборони та Збройних Сил України згідно з наказом Міноборони [14]. За підсумками моніторингу інформаційного простору (щоденно тричі на добу) готуються інформаційні огляди й дайджести матеріалів з оборонної тематики. Організовано проведення курсів на базі Національного університету України ім. І. Черняхівського з питань стратегічних комунікацій, зв'язків із громадськістю та ЗМІ із залученням іноземних експертів.

Посилено демократичний цивільний контроль за діяльністю Збройних Сил України з боку Міністерства оборони України.

Важливим для покращення функціонування є виведення на вищий рівень антикорупційної діяльності в системі Міноборони та Збройних Сил України, інтегрованої в загальнодержавну систему запобігання корупції в Україні.

Водночас не вдалося в повному обсязі завершити трансформацію системи управління в частині уточнення

повноважень, функцій і завдань відповідних органів військового управління та їхніх посадових осіб у вітчизняному законодавстві. Зазначені питання передбачається врегулювати у проекті Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань національної безпеки», який розробляється Міноборони.

Не завершено виконання завдання щодо створення автоматизованих систем управління на тактичному, оперативному та стратегічному рівнях (C4ISR) та єдиної інформаційної системи управління оборонними ресурсами (DRMIS).

Основними причинами затримки впровадження даних систем є довготривале розроблення програмно-технічного комплексу та неефективний контроль з боку замовника щодо своєчасного виконання заходів (етапів) відповідних дослідно-конструкторських робіт. Важливим є фактор того, що не вдалось остаточно перебудувати свідомість певної частки посадовців щодо правильності сприйняття необхідності проведення реформ у Збройних Силах України, інших складових сил оборони.

У рамках виконання завдань *другої стратегічної цілі* – удосконалення оборонного планування – тривають заходи з впровадження у Збройних Силах України оборонного планування на основі спроможностей (загальний стан виконання – 91%).

Довідково. Оборонне планування – складова системи державного стратегічного планування, що реалізується з метою забезпечення обороноздатності держави шляхом визначення пріоритетів і напрямів розвитку сил оборони, їхніх спроможностей, озброєння та військової техніки, інфраструктури, підготовки військ (сил), а також розроблення відповідних концепцій, програм і планів з урахуванням реальних і потенційних загроз у воєнній сфері та фінансово-економічних можливостей держави.

Відпрацьовані та введені в практику для керівництва концептуальні рішення з питань планування на основі спроможностей, проведено низку заходів ознайомчого і навчального характеру. На сьогодні створено нормативну базу, яка визначає засади оборонного планування на основі спроможностей, процедури огляду спроможностей за функціональними групами спроможностей, організацію проведення оцінювання спроможностей, внутрішнього контролю та управління ризиками в системі Міноборони.

Упроваджується система управління оборонними ресурсами з використанням сучасних євроатлантичних підходів.

Проведено огляд спроможностей за їхніми функціональними групами, уточнено склад і зміст функціональних груп спроможностей, визначено відповідальних за планування їхнього розвитку. Опрацьовано й затверджено Міністром оборони Єдиний перелік (Каталог) спроможностей Міноборони, Збройних Сил України та інших складових сил оборони.

Удосконалюється механізм формування та виконання державного оборонного замовлення. Формування державного оборонного замовлення, аналіз його змістовного наповнення, розподіл ресурсу дають можливість зробити висновок: спроможності Збройних Сил України нарощуються, а не лише підтримується досягнутий (наявний) їх рівень.

Упроваджено максимальну прозорість та економічність використання ресурсів у секторі безпеки та оборони відповідно до Закону України «Про оборонні закупівлі» [15].

Започатковані практичні проекти для забезпечення потреб Збройних Сил України в озброєнні та військовій техніці іноземного виробництва (за імпортом).

Укладено угоди щодо будівництва кораблів класу «корвет», закупівлі безпілотних літальних апаратів «Байрактар», отримання від Великої Британії фінансового ресурсу в сумі 1 млрд 250 млн фунтів на будівництво морських баз для флоту та озброєння для морських катерів.

Створюється інтегрована система закупівель, розширено номенклатуру товарів і послуг оборонного призначення, які плануються до закупівлі за відкритими процедурами на основі використання системи Prozorro.

Удосконалюється система управління інфраструктурою та її розвитком. Завершене будівництво трьох польових баз модульного типу в Донецькій та Херсонській областях, зокрема у 2020 р. завершене будівництво польових баз модульного типу в с. Воздвиженка Донецької області, розміщено танковий батальйон у смт Чаплинка та смт Новоолексіївка Херсонської області.

За процедурою закупівлі придбано 97 модулів спеціального призначення на шість осіб та 14 санітарно-гігієнічних модулів.

Варто додати, що разом з оборонним плануванням за ініціативи Міноборони дедалі ширше запроваджується система державного стратегічного планування у сфері оборони в таких її складових, як стратегічне планування в секторі безпеки та оборони України, планування оборони, планування відсічі збройній агресії та мобілізаційне планування [16, 17]. Зокрема, на завершальному етапі перебуває розроблення плану оборони України, стратегічного плану застосування сил оборони, триває уточнення мобілізаційних документів у Збройних Силах України та інших складових сил оборони.

Водночас виконання низки завдань для досягнення другої стратегічної цілі передбачається у 2021 р., зокрема щодо створення централізованих закупівельних організацій, створення на базі військових містечок системи автономних військових баз із необхідною інфраструктурою для розташування військових частин.

Однак слід констатувати, що залишилося чимало білих плям у реалізації заходів для досягнення зазначеної стратегічної цілі. Основними причинами такого становища є:

- повільне запровадження в практичну діяльність підходів для забезпечення процесів закупівлі через централізовану закупівельну організацію [18];

- недостатність виділеного фінансового ресурсу для виконання заходів з будівництва, реконструкції та капітального ремонту. Так, кошторисом Міноборони на 2020 р. для виконання заходів з будівництва, реконструкції та капітального ремонту передбачений фінансовий ресурс у сумі 3 074,0 млн грн, що не перевищує 17,2% від потреби, необхідної для створення належних умов для розміщення особового складу та забезпечення життєдіяльності військових частин Збройних Сил України.

У зв'язку з проведенням організаційних заходів у частині розформування Головного квартирно-експлуатаційного управління та перепідпорядкування квартирно-експлуатаційних відділів (частин) до Командування сил логістики, не враховано специфіку нового порядку планування, фінансування та контролю виконання робіт з будівництва й ремонту будівель і споруд.

Як результат такого реформування Міноборони не змогло оперативно виконати завдання щодо оформлення необхідних документів та рішень на виплату компенсації за неотримане житло на суму близько 42 млн грн.

Реалізація *третьої стратегічної цілі* спрямовується на набуття Збройними Силами України необхідних оперативних (бойових, спеціальних) спроможностей (загальний стан виконання – 64%).

Проведено значний обсяг робіт з підготовки нормативно-правових документів із зазначених питань (концепцій, доктрин, настанов, курсів, стандартів).

Розпочато імплементацію нових процесів і процедур, що якісно змінюють підхід до технічного оснащення Збройних Сил України, зокрема:

- запроваджено трирічний цикл планування, закупівлі й модернізації озброєння і техніки в рамках державного оборонного замовлення;

- Міноборони набуло повноважень щодо закупівлі озброєнь за імпортом в іноземних партнерів без посередників;

- практично реалізовані прямі міжнародні угоди щодо закупівлі та постачання за імпортом зразків озброєння і військової техніки, комплектуючих до них.

Ужито заходів щодо освоєння виробництва ракет і боеприпасів на національних підприємствах, зокрема 152-міліметрових боеприпасів, 82-, 60- та 120-міліметрових мін, 30- та 40-міліметрових набоїв для гранатометів.

У 2020 р. за державним оборонним замовленням поставлено до Збройних Сил України 10,5 тис. одиниць техніки, 1270 одиниць керованих та некерованих ракет, 3 278 440 штук боеприпасів (до стрілецької зброї, інженерних та хімічних боеприпасів, піротехнічних засобів).

Укладено контракти та сплановано будівництво одного ракетного комплексу «Нептун», і закупівлю 100 ракет «Вільха».

Підвищуються спроможності Військово-Морських Сил, у тому числі завдяки підготовці українських

військовиків тренувальною місією ORBITAL та допомозі в перебудові портової інфраструктури, надання британських технологій будівництва.

Сформовано Морське командування, управління Командування морської піхоти та управління Флотилії, які набувають спроможностей.

Триває набуття оперативних і бойових спроможностей Силами спеціальних операцій.

Є правові проблеми щодо виконання завдання зі створення Військової поліції. Наявність розбіжностей у позиціях окремих зацікавлених органів державної влади щодо змісту проекту Закону «Про Військову поліцію» не дало змоги своєчасно виконати зазначене завдання.

У рамках *четвертої стратегічної цілі* триває створення нової системи логістики й удосконалення системи медичного забезпечення. З метою створення вертикалі планування та здійснення логістичного забезпечення сформовані Командування сил логістики та Головне управління логістики Генерального штабу Збройних Сил України.

Водночас, за оцінками стратегічних радників, трансформація системи матеріально-технічного забезпечення в сучасну систему логістики сил оборони не завершена та не відповідає вимогам щодо забезпечення сил оборони відповідно до принципів, прийнятих у державах НАТО.

Слід зазначити, що поки відсутні чіткі теоретичні засади функціонування системи логістичного забезпечення сил оборони на тактичному, оперативному і стратегічному рівнях. До цього часу не вдається на законодавчому рівні вирішити питання об'єднаного логістичного забезпечення сил і засобів різних міністерств, що входять до складу сил оборони. Такий стан не дає можливості якісно готувати слухачів у вищих військових навчальних закладах та здійснювати курсову підготовку офіцерів.

У Генеральному штабі Збройних Сил України сплановані організаційні заходи та заходи з упровадження автоматизованої системи управління логістичного забезпечення, які здійснюватимуться у 2021 р.

Триває вдосконалення системи медичного забезпечення Збройних Сил. Сформоване Командування медичних сил.

Система медичного забезпечення в умовах пандемії COVID-19 забезпечила жорсткий санітарно-епідеміологічний контроль. Створений необхідний запас медико-санітарного майна.

Під жорстким контролем перебуває питання запобігання COVID-19 у районі проведення операції Об'єднаних сил. Потрібно відзначити високу професійну й ефективну роботу всієї системи медичного забезпечення в Збройних Силах України, яка за об'єктивними показниками загалом тримає першість у протидії захворюванню на COVID-19 у державі і є прикладом для інших відомчих систем медичного забезпечення та Міністерства охорони здоров'я України загалом.

Щодо створення системи логістики й удосконалення системи медичного забезпечення зроблено чимало, проте

залишається значна кількість невиконаних завдань, серед яких:

- реформування системи управління життєвим циклом продукції оборонного призначення та подвійного використання;
- автоматизація процесів управління логістичним забезпеченням;
- відновлення військових, оперативних, стратегічних запасів;
- затвердження Доктрини з медичного забезпечення сил оборони;
- забезпечення Медичних сил засобами розшуку поранених, транспортними засобами медичної та аеромедичної евакуації;
- створення єдиної медичної інформаційної системи сил оборони.

Справді, існує низка об'єктивних причин невчасного виконання зазначених завдань, наприклад тих, які стосуються виділення коштів на відновлення непорушних запасів, або можливості вітчизняних підприємств оборонно-промислового комплексу забезпечити сили оборони необхідними зразками озброєння та військової техніки.

Протягом 2017–2020 рр. кошти на відновлення непорушних запасів не виділялися.

Водночас проведення низки завдань не потребує значних фінансових коштів. Лише ретельна підготовка й активніша позиція відповідних посадових осіб дала би нам змогу своєчасно реалізувати намічені плани. Проведений аналіз стану використання фінансового ресурсу розпорядниками коштів за бюджетними програмами є тому підтвердженням. Народи, проведені керівництвом Міністерства оборони України з питань з'ясування причин неповного використання виділених коштів, показали недостатні професійні якості окремих керівників та колективів.

У минулому році залишився значний обсяг невикористаних коштів (1,3 млрд грн, які були повернуті до Держбюджету), зросла дебіторська заборгованість (14,7 млрд грн) та прострочено дебіторську заборгованість у сумі 2,1 млрд грн.

Усе це вказує на низький рівень умінь посадових осіб ефективно використовувати визначені ресурси. Зазначена інформація, безумовно, має бути врахована кафедрою економіки та фінансового забезпечення Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. Очевидно, виникає потреба в проведенні додаткових занять зі слухачами як навчальних курсів, так і курсів перепідготовки та підвищення кваліфікації, які є або будуть безпосередніми виконавцями бюджетних програм Міністерства оборони України.

У межах *п'ятої стратегічної цілі* «Професіоналізація Збройних Сил України та створення необхідного військового резерву Збройних Сил України» (загальний стан виконання – 76%) запроваджено засади формування та реалізації військової кадрової політики, введено

в дію відповідні накази, концепції, проекти, залучені до роботи робочі групи, радники, експерти, навчальні, наукові заклади.

Підвищено рівень мотивації особового складу до військової служби, а саме впорядковане грошове забезпечення військовослужбовців шляхом підвищення його основних видів (окладів за військові звання, посадових окладів та надбавки за вислугу років) та впорядкування кількості додаткових видів грошового забезпечення.

Наказом Міністерства оборони затверджений Порядок виплати винагороди військовослужбовцям Збройних Сил України за безпосередню участь у воєнних конфліктах, у заходах із забезпечення національної безпеки та оборони, відсічі і стримування збройної агресії РФ у Донецькій та Луганській областях.

Робочою групою Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України підготовлені пропозиції щодо вдосконалення грошового забезпечення військовослужбовців відповідно до тенденцій, що існують у збройних силах держав НАТО.

Результати роботи робочої групи були узгоджені з Головнокомандувачем Збройних Сил України та надані на розгляд Міністру оборони України. Опрацьовується також питання щодо перерахування пенсій особам, звільненим з військової служби. Надалі триватиме робота щодо узгодження напрацьованих матеріалів з представниками силового блоку та визначеними міністерствами.

Сутність змін у системі грошового забезпечення полягає в тому, що 70% у загальній сумі нарахування коштів становитиме сума виплати за військовим званням. Будуть і окремі видатки, які враховуватимуть особливості служби за визначеною спеціальністю та служби в тому чи іншому виді Збройних Сил України або роді військ. Відповідно до такого підходу військовослужбовець буде зацікавлений просуватися по службі, отримувати нове військове звання і таким чином забезпечувати своє кар'єрне зростання. Процедура нарахування грошового забезпечення стає простою, прозорою, зрозумілою.

Забезпечено дотримання гендерної рівності у Збройних Силах України. Станом на сьогодні майже 75 жінок проходять службу у військовому званні «полковник», на посадах у військових частинах та органах військового управління близько 31 тис. жінок-військовослужбовців, у вищих військових навчальних закладах навчаються 1869 жінок-військовослужбовців, у військових ліцеях навчається 67 дівчат.

Проведено роботу щодо оптимізації співвідношення категорій особового складу.

Від початку 2020 р. на військову службу залучено понад 2,7 тис. офіцерів, у тому числі за призовом осіб офіцерського складу – близько 500 офіцерів запасу.

Крім того, понад 2,5 тисячі курсантів закінчили вищі військові навчальні заклади та призначені на первинні офіцерські посади у Збройних Силах України.

Що стосується організації харчування особового складу, то воно здійснюється за Каталогом продуктів (70% особового складу військових частин) та надання послуг за принципами аутсорсингу (30% особового складу військових частин).

У Міноборони вживаються заходи щодо запровадження у 2021 р. системи харчування за згаданим Каталогом продуктів.

Не вдалося завершити виконання завдання щодо підвищення мотивації для проходження військової служби за контрактом, поліпшення соціального і правового захисту військовослужбовців через тривалий час узгодження законопроекту «Про внесення змін до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»». Затримка з погодженням проекту Закону пов'язана з пошуком Міністерством фінансів України додаткових фінансових ресурсів, потрібних для впровадження мотиваційних чинників.

Чинні на сьогодні підходи до розв'язання житлової проблеми не дають можливості вирішити проблему по суті і потребують удосконалення.

У 2020 р. закуплено 658 квартир, виплачена компенсація за неотримане житло 554 сім'ям, під інвестзабудову та як благодійну допомогу отримано 75 квартир.

А в списках безквартирних – понад 46 тис. осіб. І кожен рік черга зростає в середньому на 3,4 тис. осіб – випускників вищих військових навчальних закладів та коледжів.

Саме тому за дорученням Міністра оборони України створено робочу групу під керівництвом генерального директора Директорату політики у сфері оборони, головним завданням якої є розроблення Концепції забезпечення житлом військовослужбовців та членів їхніх сімей.

Важко просувається питання врегулювання Служби військового духовенства. Є кілька проєктів закону України із зазначеної проблеми, однак до них є застереження Мін'юсту та Мінфіну щодо відповідності принципу відокремлення церкви і релігійних організацій в Україні від держави.

На підсумковому засіданні колегії Міністерства оборони України зазначалося, що основними проблемами, які мають бути розв'язані у сфері його відповідальності, залишаються:

- незавершеність трансформації системи управління в частині уточнення завдань, функцій і повноважень відповідних посадових осіб та органів військового управління. Зазначене питання буде врегульоване шляхом внесення певних змін до чинних та розроблення нових документів;

- незабезпеченість необхідних темпів заміни застарілих зразків озброєння, військової та спеціальної техніки новими й модернізованими зразками (у тому числі з використанням можливостей військово-технічного співробітництва, міжнародної технічної допомоги від

держав-партнерів, міжнародних організацій (донорів) і кредитів від міжнародних фінансових організацій). При цьому під час формування державного оборонного замовлення пріоритети надані закупівлі нових систем озброєння і військової техніки;

- недостатня укомплектованість особовим складом військових частин бойового складу. Робота Головної інспекції Міністерства оборони України та результати перевірок показують, що до 30% особового складу військових частин, які направляються в зону операції Об'єднаних сил, доукомплектовуються вже «на марші»;

- недостатній рівень умов для професійного зростання, реалізації прав і соціальних гарантій військовослужбовців у частині неврегульованості системи грошового та пенсійного забезпечення, забезпечення житлом і розв'язання житлової проблеми загалом;

- незавершеність автоматизації та цифровізації управлінських процесів у силах оборони. Так, введено посаду і призначено заступника Міністра оборони України з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації, сформовано відповідний Директорат, але варто зазначити, що головна роль у цих процесах належить Генеральному штабу Збройних Сил України. Саме на штаби та їхнє керівництво покладаються завдання організації розгортання системи управління військами (силами) і, відповідно, визначення, які саме процеси потребують автоматизації;

- недостатньо ефективні реагування на зростаючу кількість і масштаби кібератак та організація активної кібероборони. З метою розв'язання зазначеної проблеми сформоване відповідне командування, яке вже почало функціонувати і набувати необхідні спроможності;

- незадовільний стан і диспропорції розвитку військової інфраструктури. На жаль, військові частини, сформовані з 2014 р., усе ще не повною мірою розміщені в належним чином підготовлених для проживання військових містечках;

- недосконалість об'єднаної системи логістики, яка була би здатна підтримувати застосування всіх складових сил оборони;

- критично низький рівень непорушних запасів матеріально-технічних засобів.

Усі ці проблемні питання повинні, безумовно, отримати відповідне теоретичне обґрунтування, і лише після цього можна сподіватися, що вони будуть ефективно вирішені.

З метою завершення виконання заходів оборонної реформи та визначення подальших перспектив колегія Міністерства оборони України акцентувала увагу на необхідності зосередити зусилля на:

- супроводженні впровадження Стратегії воєнної безпеки України, затвердженої Указом Президента України № 121/2021 від 25 березня 2021 р.;

- супроводженні введення в дію Стратегічного оборонного бюлетеня України, опрацьованого із залученням радників, експертів та громадськості;

- завершенні розроблення плану оборони України, його узгодженні та супроводженні під час розгляду в Кабінеті Міністрів України, Раді національної безпеки і оборони України, Офісі Президента України;

- розробленні державних цільових програм та інших програм, спрямованих на реалізацію державної політики у сфері оборони;

- узгодженні процесів оборонного та бюджетного планування, зосередивши увагу на запровадженні програмно-проектного управління ресурсами в системі Міноборони;

- виконанні пріоритетних завдань, визначених Військово-політичними вказівками Міністерства оборони України щодо забезпечення реалізації державної політики в системі цього Міністерства;

- реалізації проектів оборонної реформи, визначених наказом Міністерства оборони України «Про організацію виконання окремих заходів оборонної реформи на середньострокову перспективу».

Рішенням колегії Міноборони визначено:

- розпочати роботу зі США щодо створення довготривалих програм для підвищення спроможності авіації Збройних сил України та систем протиповітряної оборони;

- опрацювати питання з урядом Ізраїлю щодо закупівлі засобів захисту літальних апаратів від ураження;

- здійснити перемовини з урядом Франції щодо закупівлі комплексів радіоелектронної боротьби;

- опрацювати питання з урядом Швеції щодо закупівлі ракетного озброєння, на базі якого можливе створення вітчизняного зенітно-ракетного комплексу середньої дальності.

Із наведеного видно, що проведена значна робота з виконання заходів оборонної реформи за вказаний період, однак надалі треба ще чимало зробити для підвищення до належного рівня обороноздатності України з метою забезпечення реалізації державної політики у сфері оборони.

Висновки

За час оборонної реформи досягнуто суттєвих позитивних результатів.

Передусім – забезпечене стримування російської збройної агресії.

Оборонна реформа проходила у складних воєнно-політичних, воєнно-стратегічних та економічних умовах, породжених збройною агресією РФ. Додаткові труднощі створило поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19. Умови проведення реформ у сфері оборони ускладнювалися потужним інформаційним впливом РФ на особовий склад Збройних Сил України, інших військових формувань і правоохоронних органів та кібернетичним впливом на інфраструктуру та об'єкти держави, а також сил оборони.

Попри складність умов, у яких проводилися заходи оборонної реформи, посадові особи Міністерства оборони, Збройних Сил України, їхній особовий склад доклали значних зусиль для здійснення заходів реформи.

Сьогодні очевидним результатом реформи є те, що Україна має набагато більш боєздатні Збройні Сили, ніж на початку збройної агресії РФ.

Суттєво підвищено сумісність Збройних Сил України та готовність до спільних дій з відповідними військовими структурами держав – членів НАТО.

Наявність воєнних загроз з боку РФ вимагає продовження реформ у сфері оборони задля досягнення необхідного рівня обороноздатності держави, гарантованого захисту суверенітету, відновлення територіальної цілісності та забезпечення недоторканності кордонів.

Перелік літератури

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України» [Електронний ресурс] : Указ Президента України № 240/2016 від 6 червня 2016 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/240/2016#Text>.

2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» [Електронний ресурс] : Указ Президента України № 287/2015 від 26 травня червня 2015 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015#Text>.

3. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс] : Закон України № 1678-VII від 16 вересня 2014 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#Text>.

4. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» [Електронний ресурс] : Указ Президента України № 5/2015 від 12 січня 2015 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>.

5. Воєнна доктрина України [Електронний ресурс] : затверджена Указом Президента України № 555/2015 від 24 вересня 2015 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015#n2>.

6. План дій щодо впровадження оборонної реформи у 2016–2020 роках (Дорожня карта оборонної реформи) [Електронний ресурс] : затверджений Міністром оборони України 15 серпня 2016 р. – Режим доступу : https://www.mil.gov.ua/content/tenders/Plan_2208.pdf.

7. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях [Електронний ресурс] : Закон України № 2268-VIII від 18 січня 2018 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19#Text>.

8. «Ми впевнено та цілеспрямовано йдемо до НАТО, цей шлях є незворотним» – генерал-лейтенант Сергій Корнійчук [Електронний ресурс] // Офіційний веб сайт Міністерства оборони України. – Режим доступу : <https://www.mil.gov.ua/news/2021/02/05/shlyah-e-nezvorotnim-general-lejtenant-sergij-kornijchuk/>.

9. Про внесення змін до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про національну безпеку

України» щодо набрання чинності положеннями стосовно Головнокомандувача Збройних Сил України, Генерального штабу Збройних Сил України, видів і окремих родів військ (сил) [Електронний ресурс]: Закон України № 522-IX від 4 березня 2020 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/522-20#Text>.

10. Про внесення змін до Положення про Генеральний штаб Збройних Сил України [Електронний ресурс]: Указ Президента України № 122/2020 від 27 березня 2020 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/122/2020#Text>.

11. Питання Головнокомандувача Збройних Сил України [Електронний ресурс]: Указ Президента України № 123/2020 від 27 березня 2020 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/2020#Text>.

12. Про призначення Р. Хомчака Головнокомандувачем Збройних Сил України [Електронний ресурс]: Указ Президента України № 125/2020 від 27 березня 2020 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/125/2020#Text>.

13. Про призначення С. Корнійчука начальником Генерального штабу Збройних Сил України [Електронний ресурс]: Указ Президента України № 126/2020 від 27 березня 2020 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/126/2020#Text>.

14. Про затвердження Концепції стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України [Електронний ресурс]: наказ Міністерства оборони України № 612 від 22 листопада 2017 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0612322-17#Text>.

15. Про оборонні закупівлі [Електронний ресурс]: Закон України № 808-IX від 17 липня 2020 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#Text>.

16. *Тимошенко Р. І.* Проблеми вдосконалення планування оборони України [Електронний ресурс] / Р. І. Тимошенко, М. М. Лобко // Наука і оборона. – 2018. – № 1. – С. 11–17. – Режим доступу : <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2018-2-1-11-17>.

17. Актуальні проблеми планування оборони України: комплексний підхід [Електронний ресурс] / А. М. Сиротенко, П. В. Щипанський, А. К. Павліковський, М. М. Лобко // Наука і оборона. – 2020. – № 1. – С. 3–12. – Режим доступу : <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2020-10-1-3-12>.

18. Про визначення державної установи «Професійні закупівлі» централізованою закупівельною організацією [Електронний ресурс]: розпорядження Кабінету Міністрів України № 846-р від 25 вересня 2019 р. (зі змінами). – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/846-2019-p#Text>.